

**ПРАВО ЗВОРотної ВИМОГИ (РЕГРЕСУ)
ПІД ЧАС ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ
ДО МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Лулу С. С.

*аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Конституційне визнання людини найвищою соціальною цінністю та відповідальності держави перед нею за свою діяльність (ч. 1-2 ст. 3 Конституції України [1]) свідчать не про неможливість порушення прав і свобод людини, а про гарантування їх належного захисту, охорони та відновлення. Більше того, логічним продовженням цього є положення ст. 56 Конституції України, яким передбачено право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Втіленню наведених конституційних положень у сфері державної служби присвячено ч. 1 ст. 80 Закону України «Про державну службу», якою встановлено, що «матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави» [2]. Неможливо не звернути увагу на майже дослівне дублювання положень ст. 56 Конституції України, що, як видається, спрямовується на неухильну її реалізацію на практиці.

З урахуванням цього, відшкодування за рахунок держави відповідним фізичним та юридичним особам шкоди, яка була завдана їм незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців, є лише конституційною гарантією своєчасного відновлення прав та свобод таких осіб, а не імунітетом державних службовців. Навпаки, факт відшкодування за рахунок держави шкоди, завданої внаслідок рішень, дій чи бездіяльності державних службовців, зумовлює розгляд питання покриття державним службовцем понесених державою витрат.

Правовою формою реалізації можливостей держави стягнути з державного службовця завданої ним шкоди є право зворотної вимоги (регресу). Так, відповідно до положень ч. 2 ст. 80 Закону України «Про державну службу» держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до: 1) державного службовця, який заподіяв шкоду; 2) посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні

державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду, щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної державному органу у зв'язку з оплатою часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи [2]. Аналіз цього положення дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, право зворотної вимоги (регресу) є правом суб'єкта призначення. Водночас, з урахуванням особливостей публічно-правових відносин, це право повинно реалізовуватися в обов'язковому порядку за наявності підстав, визначених чинним законодавством.

По-друге, право зворотної вимоги (регресу) реалізується виключно у розмірі та порядку, визначених законом. Це положення спонукає звернутися до видів матеріальної відповідальності та відповідно розмірів відшкодування, зокрема таких, як: загальна (у обмеженому розмірі – не більше свого середнього місячного заробітку, та повної – у повному розмірі завданої шкоди) та спеціальна (у розмірі частково заподіяної шкоди або повному розмірі заподіяної шкоди).

По-третє, право зворотної вимоги (регресу) може бути застосовано до державних службовців лише у встановлених випадках. Передусім це державні службовці, які заподіяли шкоду державі (державному органу). Йдеться як про шкоду, заподіяну безпосередньо державі (державному органу), зокрема шляхом пошкодження або знищення майна, так і про шкоду, заподіяну фізичним та юридичним особам. Зазначене підтверджується положенням ч. 2 ст. 81 Закону України «Про державну службу», відповідно до якого під шкодою також розуміється виплачене державою відшкодування шкоди, заподіяної державним службовцем третій особі внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків [2].

Право зворотної вимоги (регресу) також може бути застосовано до посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду. На перший погляд, цей випадок повністю охоплюється положеннями п. 1 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про державну службу» (тим більше з урахування ч. 2 ст. 81) [2], оскільки все одно йдеться про шкоду, заподіяну державі (державному органу) внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків, але вказівкою на вид протиправної поведінки. Водночас, слід також зазначити, що формальний аналіз п. 2 ч. 2 ст. 80 Закону України «Про державну службу» [2], вказує на те, що під «посадовою особою» мають на увазі не тільки державні службовці, а й інші публічні службовці, які можуть бути винні у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду. Однак це суперечить сфері дії Закону України «Про державну службу», визначеної ч. 1 ст. 3 [2].

Під час застосування зворотної вимоги (регресу) важливим є положення ч. 3 ст. 80 Закону України «Про державну службу», яким передбачено, що державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю [2]. У

науково-практичній літературі стосовно цієї норми зазначається, що держава має визначити форму вини державного службовця перед тим, як застосувати право щодо регресного стягнення відшкодування шкоди [3, с. 632]. Отже, застосування права зворотної вимоги (регресу) до державного службовця, який заподіяв шкоду безпосередньо державі (державному органу), так і фізичним та юридичним особам (яку було їм відшкодовано за рахунок держави), допускається виключно у разі умисної форми вини. При цьому, умисна форма вини у даному випадку охоплює як прямий, так і непрямий умисел.

Інакше кажучи заподіяння державним службовцем будь-якої шкоди як безпосередньо державі (державному органу), так і фізичним та юридичним особам його протиправними діями або бездіяльністю з необережності повністю виключає можливість зворотної вимоги (регресу).

У зв'язку з цим, встановлення форми вини державного службовця у разі заподіяння шкоди державі (державному органу) чи фізичним та юридичним особам є наріжним каменем матеріальної відповідальності державних службовців та, поряд з цим, найбільшою перепорою її практичної реалізації. Невипадково у науково-практичній літературі зауважується, що таке формулювання даної норми несе ризики ухилення державних службовців від матеріальної відповідальності за регресною вимогою, оскільки у більшості випадків визначити і довести наявність умислу державного службовця при вчиненні правопорушення, внаслідок якого завдано шкоду, може бути надто складно [3, с. 632].

Таким чином, право зворотної вимоги (регресу) є важливим правовим механізмом притягнення державних службовців до персональної матеріальної відповідальності та спрямовується на покриття витрат держави (державного органу) на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 27.04.2026).

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 12.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#top> (дата звернення 27.04.2026).

3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерещ (відп. ред.). Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/1513082951commentary-_layout_web.pdf (дата звернення 27.04.2026).